
Syn. Herv. Kerk 1850, 456. Voor het uiteindelijk resultaat: *Hand. Syn. Herv. Kerk* 1856, 155-172, 240-257. Inwerkingtreding: *Hand. Syn. Herv. Kerk* 1857, bijl B, 14.

²³ J. Douwes en H.O. Feith, *Kerkelijk wetboek. De reglementen en verordeningen der Nederlandsche Hervormde Kerk, met aantekeningen* (Groningen: Wolters 1879), 9. Vgl. *Hand. Syn. Herv. Kerk* 1851, 366 (sub art. 12). In feite codificeert het Algemeen Reglement het heersende beginsel (vgl. H.J. Royaards, *Hedendaagsch kerkregt bij de Hervormden in Nederland* (...) 1 (Utrecht: Altheer 1834), 194). Het 'Reglement op de Vacaturen' van 1826 wijkt hier als enige vanaf: Van der Tuuk, *Handboek* 3, 302 (art. 91).

²⁴ Voor het laatste zie verder op in dit artikel onder 'Het beroepen van predikanten' de achtergrond van art. 52 van het 'Reglement op de Vacaturen' (1857).

²⁵ Vgl. ook Van Drimmelen.

²⁶ Kandidaten die voor het kerkelijk examen gezakt worden mochten volgens de synode in dat jaar niet meer preken totdat zij alsnog zouden slagen (G. van der Tuuk, *Handboek voor Hervormde predikanten en kerkenraadsleden* Vervolg 1 (Leeuwarden: Brouwer 1847), 57; vgl. *Hand. Syn. Herv. Kerk* 1828, 60). Dit past in een ontwikkeling waarin het aantal studenten theologie sterk groeide, hetgeen enkele jaren later zou uitmonden

zoals een bepaalde leeftijd. Proponenten mogen op beroep preken, predikanten is dit echter strikt verboden, als in strijd met de waardigheid van het ambt. Nadat het beroep is uitgebracht en de beroepsbrief ontvangen, moet de beroepene binnen vier (1857: drie) weken na ontvangst reageren. Doet hij dat niet, dan wordt hij geacht te hebben bedankt. Als vanuit de beroepende gemeente geen bezwaren worden ingebracht, kan het classicaal bestuur de beroepsbrief en de verder vereiste stukken approberen en kan tot de bevestiging worden overgegaan. De toezegging van beroep komt niet voor in het 'Reglement op de Vacaturen'.

De mobiliteitscijfers van Vree laten zien dat het aantal beschikbare proponenten na 1828 met 23 op een dieptepunt terecht gekomen was.²⁶ Er is een enkele aanwijzing dat in deze periode toezeggingen werden gedaan aan studenten, nog voor zij geëxamineerd waren en mochten propuneren.²⁷ Deze situatie vertoont sterke verwantschap met de sfeer die Van Hamelsveld in 1791 schetste. Na 1828 steeg het proponentental razendsnel, om in 1835 met ruim 260 zijn top te bereiken. Deze ontwikkeling had zijn weerslag op de regelgeving ten aanzien van prekende studenten. In 1816 stelde de hervormde synode nog dat studenten vanaf het tweede jaar van hun studie Godgeleerdheid mochten preken. Ze moesten dat dan wel tenminste eenmaal ten overstaan van een der hoogleraren gedaan hebben. Preken in vacante gemeenten was verboden, elders slechts toegestaan met de toestemming van de predikant ter plaatse en in het bijzijn van hemzelf of een andere predikant. In 1833-34 werden deze mogelijkheden aanzienlijk ingeperkt. Studenten mochten preken als zij hun kandidaats Godgeleerdheid – voor het afleggen van het kerkelijk examen was ook een kandidaats in de Letteren vereist – behaald hadden, en dan op een zon- of feestdag nog alleen in de middagdienst. In het tijdsbestek van een jaar mocht hooguit zes maal een student voorgaan. Het uitspreken van de zegen in zulke diensten was voorbehouden aan een predikant.²⁸ Vanuit het oogpunt van beschikbaarheid bestond er geen enkel bezwaar de voorwaarden voor het preken door studenten aan te scherpen. Er waren immers ruim voldoende afgestudeerde krachten beschikbaar.

Na het topjaar 1836 vond een lichte daling in het aantal beschikbare proponenten plaats. De daling zette na 1843 verscherpt door om in 1851 en 1852 op 92 uit te komen, om vervolgens weer te stijgen. Het aantal door de Hervormde Kerk nieuw toegelaten proponenten lag na een aantal jaren rond de 35 gefluctueerd te hebben in 1850 op een eenmalig dieptepunt van 21. Daarna groeide het aantal en droeg daarmee bij aan het toenemende aantal beschikbare proponenten. Vree signaleert een omslag in de markt van vraag en aanbod rond 1847-48.²⁹ Vanaf januari 1847 verschenen in de